

УДК 343.983:343.35

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.111>

СТАН НАУКОВОГО РОЗРОБЛЕННЯ ПИТАНЬ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ СУДДЯМИ

Свобода Є.Ю.,*кандидат юридичних наук,**професор кафедри криміналістичного забезпечення**та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ*

ORCID: 0000-0002-8639-8333

Ціпотан Ю.П.,*аспірант кафедри**криміналістичного забезпечення та судових**експертиз Національної академії внутрішніх справ*

ORCID: 0009-0004-1953-9206

Свобода Є.Ю., Ціпотан Ю.П. Стан наукового розроблення питань щодо розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями.

Стаття присвячена аналізу наукової розробленості теоретичних та практичних питань розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

Здійснено огляд літературних джерел у галузі кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності стосовно зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, їх виявлення та розслідування.

Наголошується, що більшість наукових досліджень присвячено розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, розслідуванню прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя, розслідування злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди суддями під час виконання службових обов'язків, питанням про використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних правопорушень, поняття корупції і антикорупційних судових експертиз, експертне забезпечення досудового розслідування корупційних злочинів, поняття та проведення антикорупційної експертизи, тактичних засобів розслідування корупційних кримінальних правопорушень, питання закордонного та міжнародного досвіду щодо діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій.

Спроби дати наукове обґрунтування особливостей методики розслідування злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди здійснювалося також на початку XXI століття.

Зазначено, що останнім часом увага науковців спрямована на окремих питаннях організації діяльності Національного антикорупційного бюро України, питаннях взаємодії.

Аналіз монографічних, дисертаційних та інших наукових праць з окресленої проблематики засвідчив, що основи методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя досі залишається не розробленою.

Ключові слова: корупція, корупційні кримінальні правопорушення, досудове розслідування, суддя.

Svoboda E.Yu., Tsipotan Y.P. The state of scientific development of issues related to the investigation of corruption criminal offenses committed by judges.

The article is devoted to the analysis of the scientific development of theoretical and practical issues in the investigation of corruption criminal offenses.

A review of literary sources in the field of criminal law, criminal procedure, criminology, operational and investigative activities regarding the abuse of power or official position by a judge during the administration of justice, their detection and investigation was carried out.

It is emphasized that the majority of scientific research is devoted to the investigation of criminal offenses in the field of official activity, the investigation of the acceptance of an offer, promise or receipt of undue benefit, the investigation of the abuse of power or official position by a judge in the course of the administration of justice, the investigation of crimes related to the receipt of undue benefit by judges during the performance of official duties, the issue of the

use of special knowledge in the investigation of corruption offenses, the concept of corruption and anti-corruption forensic examinations, expert provision of pre-trial investigation of corruption crimes, the concept and conduct of anti-corruption examination, tactical means of investigation of corruption criminal offences, issues of foreign and international experience regarding activities specialized anti-corruption institutions.

Attempts to provide a scientific basis for the investigation of crimes related to the receipt of illegal benefits were also carried out at the beginning of the 21st century.

It is noted that recently the attention of scientists has been directed to certain issues of the organization of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, issues of interaction.

The analysis of monographs, dissertations and other scientific works on the outlined issues proved that the basics of the investigation methodology of abuse of power or official position by a judge during the administration of justice still remain undeveloped.

Key words: corruption, corruption criminal offenses, pre-trial investigation judge.

Постановка проблеми. Феномен корупції виникає через особливості людської природи та недоліки в інститутах влади, що робить його можливим у будь-якому суспільстві.

У сучасних умовах корупцію можна порівняти з інфекційним захворюванням, що проникає практично усі сфери влади. Це явище виявляє найвищу адаптивність, постійно змінюється та удосконалюється, використовуючи слабкі місця в контролі та відповідальності. Таким чином, воно становить серйозну загрозу верховенству закону, демократії та прав людини, а також призводить до порушення нормального розвитку і функціонування ринкової економіки.

За даними опитування КМІС на замовлення Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» у співпраці з Проектом USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія» (SACCI) взимку 2023 р. 89% громадян вважають корупцію найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни.

Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП) Олександр Клименко зазначив: «Україна посилює боротьбу з корупцією, тому перше півріччя 2023 р. є найрезультативнішим за весь час діяльності САП та Національного антикорупційного бюро (далі - НАБУ). Завдяки злагодженій та професійній роботі ми повідомили про підозру 137 особам, направили до суду 58 обвинувальних актів щодо 147 осіб» [4, с. 5].

Детективи і прокурори у 2023 р. продовжили системно викривати корупцію: лише за останні

півроку детективи НАБУ та прокурори САП притягнули до відповідальності 137 осіб. До суду передано обвинувальні акти стосовно дій 147 людей. Таким чином, наразі на лаві підсудних опинилася майже тисяча осіб.

Зокрема: на початку року НАБУ затримало заступника Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури під час отримання хабаря у розмірі 400 тисяч доларів США. Ці кошти він одержав за сприяння в укладенні договорів на закупівлю обладнання та техніки. Після обрання 6 березня нового Директора НАБУ, вже 22 березня 2023 р. детективи НАБУ за процесуального керівництва прокурорів САП викрили злочинну організацію у ФДМУ, учасники якої впродовж 2019-2021 рр заволоділи понад 500 млн грн коштів АТ «Одеський припортовий завод» та АТ «Об'єднана гірничо-хімічна компанія». У травні 2023 року НАБУ і САП викрили схему підкупу керівництва Верховного Суду. Загалом у першому півріччі 2023 р. НАБУ і САП повідомили про підозру 11 вищим посадовим особам держави, викрили недобросовісності 26 керівників державних підприємств та притягнули до відповідальності 7 суддів [4, с.10-11].

Все це свідчить про необхідність створення окремої методики розслідування корупційних правопорушень, вчинених суддями та актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження. Мета статті – провести аналіз сучасного стану наукової розробленості теоретичних та практичних криміналістичних питань особливостей розслідування корупційних кримінальних правопорушень взагалі та безпосередньо корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями.

Стан опрацювання проблематики. Значний внесок у дослідження різноманітних аспектів розслідування кримінальних правопорушень та розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі вчинених у сфері службової діяльності зробили такі вчені, як Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, І.В. Гловюк, В.Г. Дрозд, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.Ю. Калугін, О.А. Кириченко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, В.О. Малярова, М.І. Мельник, Г. А. Матусовський, А.В. Мовчан, М.А. Погорецький, М.В. Приходько, О.В. Пчеліна, М.В.Салтевський, С.М. Стахівський, Р.Л. Степанюк, О.Ю. Татаров, В.В. Тіщенко, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, А.І. Шило, М.Г. Щербаковський Г.В. Щербакова, Б.В. Щур, Ю.М. Черноус, В.В. Юсупов, О.О. Юхно та інші науковці.

Окремим питанням криміналістичного забезпечення розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею, а також розслі-

дування постановлення суддею (суддями) за-відомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови свої праці присвятили Д.А. Бондаренко, М.А. Погорецький, Н.П. Сиза, М.В. Шепітько, Р.М. Шехавцов та інші.

Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди досліджували Л.І. Аркуша, О.Ф. Бантишев, І.С. Башмаков, Д.А. Бондаренко, В.І. Василичук, Б.В. Волженкін, А.Ф. Волобуєв, М.В. Джига, В.А. Журавель, Є.П. Іщенко, М.І. Камлик, Я.Ю. Кондратьєв, В.О. Коновалова, В.П. Корж, Я.Є. Мишков, Д.Й. Никифорчук, С.І. Николаюк, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, О.Я. Светлов, Є.Д. Скулиш, Я.А. Соколова, Р.Л. Степанюк, В.М. Сущенко, О.Ю. Татаров, В.В. Тіщенко, О.М. Толочко, В.В. Топчій, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, М.П. Хілобок, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, С.С. Чернявський та ін.

Виклад основного матеріалу. В останні роки в Україні було проведено низку наукових пошуків щодо проблем розслідування, оперативно-розшукового забезпечення та кримінального процесуального доказування у кримінальному провадженні про корупційні кримінальні правопорушення, в тому числі зловживанням службовим становищем, неправомірну вигоду, незаконне збагачення тощо. При цьому науковці звертали увагу на окремі різновиди діянь, пов'язаних із розслідуванням кримінальних корупційних правопорушень.

Найбільш плідні результати наукової роботи криміналістів були отримані на початку ХХІ століття.

Аналіз наукових розробок показує, що спочатку можна виокремити дослідження загального характеру, які пов'язані із розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень а саме: А.В. Волобуєв (2001) Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва; Я. Є. Мишков (2005) Методика розслідування хабарництва; С.С. Чернявський (2010) Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства; А. І. Шило (2013) Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України; Н. В. Кимлик (2013) Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією [6, 9, 18, 21].

Питання розслідування корупційних злочинів на монографічному рівні досліджувались також науковцями-криміналістами. Заслугує уваги декілька праць: В.Ю. Шепітька та В.А. Журавель (Розслідування злочинів корупційної спрямованості» (2013); Кимлик Н.В., Кимлик Р.В., Жерж Н.А. Розслідування корупційних правопорушень у кримінальному процесі (2014); М.І. Хавронюк (Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування, 2019) [7, 8, 16].

Проблеми методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (хабарництва) в Україні досліджувались у дисертаційних працях Я.Є. Мишкова (2005), Д.А. Бондаренко (2009), А.І. Шило (2013). Н.В. Кимлик (2013), Д.О. Шумейко (2015), С.В. Олійника (2016), Ю.О. Андрейко (2020) та інших науковців. Приділялась увага і процесуальним особливостям доказування за цією категорією кримінальних правопорушень (Н.В. Кимлик, В.М. Ліщенко, В.С. Благодир, О.В. Баганець, О.О. Буряк, А.В. Шевчишен та інші). Наукові дослідження проводились також із метою формування рекомендацій з протидії деяким різновидам кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, зокрема посягань, учинених суддями (В.М. Трепак, С.В. Базір); працівниками митних органів (Н.Р. Палій); у сфері земельних відносин (А.В. Настенко) тощо.

Спроби дати наукове обґрунтування особливостей розслідування злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди здійснювалося також на початку ХХІ століття. Більш активно пошуки та наукові розробки проводилися починаючи з 2015 року.

Питання розслідування злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди вивчали Д.О. Шумейко, О.В. Баганець, О.О. Буряк, М.Б. Желик, М.О. Комарницька, С.В. Олійник, О.О. Пунда, Є.І. Тищенко.

Не менш значущою для нашого дослідження видається дисертація за паспортом двох наукових спеціальностей 12.00.08 та 12.00.09 М.В. Шепітька «Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» (2018). У роботі здійснено комплексне дослідження теоретико-методологічних засад формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя, а також проаналізовано наукові засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя, кримінальну політику, кримінально-правові та криміналістичні засоби протидії у цій сфері.

Останніми роками вченими-криміналістами проведено низку наукових досліджень щодо розслідування кримінальних проваджень за фактами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: О.О. Пунда, О.М. Таркан.

Важливу роль у формуванні основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею в ході здійснення правосуддя, розслідування злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди суддями під час виконання службових обов'язків відіграють наукові розробки В.О. Мартиненка та М.В. Боровського.

Нині, як серед вчених, так і серед практичних працівників, гостро постало питання про вико-

ристання спеціальних знань при розслідуванні корупційних правопорушень (О.М. Шрамко 2021 [19].; Є.Ю. Свобода, В.В. Юсупов (2023) [14], поняття корупції і антикорупційних судових експертів (Н.І. Клименко), експертне забезпечення досудового розслідування корупційних злочинів (І.В. Гора), поняття та проведення антикорупційної експертизи, тактичних засобів розслідування корупційних кримінальних правопорушень (В.В. Юсупов).

Разом із тим необхідно зазначити, що останнім часом увага науковців спрямована на окремих питаннях організації діяльності Національного антикорупційного бюро України, питаннях взаємодії.

Так, у 2019 році Р. В. Войтюк своє дисертаційне дослідження присвятив детективу НАБУ, як суб'єкту кримінальних процесуальних правовідносин [2].

Дисертація Ю.П. Хитя (2023) «Юридико-психологічні засади взаємодії слідчого (детектива) та прокурора під час досудового розслідування корупційних злочинів» є одним із перших в Україні комплексних досліджень юридико-психологічних засад взаємодії слідчого (детектива) та прокурора під час досудового розслідування корупційних злочинів [23].

Дисертація В.І. Жукової (2023) «Взаємодія підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування» містить результати системного аналізу процесуальних і тактико-організаційних проблем, які виникають у службовій діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України, слідчих, прокурорів та працівників оперативних підрозділів під час взаємодії з контролюючими органами під час досудового розслідування [5].

Також необхідно виокремити питання закордонного та міжнародного досвіду щодо діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій (О. Ярмиш, Р. Мельник, М. Грига) [3, 15, 24].

Висновки. Таким чином, більшість проаналізованих наукових робіт в Україні присвячено загальним питанням розслідування корупційних кримінальних правопорушень, методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, розслідування злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди, використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, тактичні засоби розслідування корупційних кримінальних правопорушень закордонний досвід щодо діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій.

Аналіз монографічних, дисертаційних та інших наукових праць з окресленої проблематики засвідчив, що основи методики розслідування зловживання владою або службовим становищем

суддею під час здійснення правосуддя досі залишаються не розробленими (аналіз спеціальної літератури дає підстави стверджувати, що досліджень основ методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя практично не проводилося).

Таким чином, незважаючи на численність наукових праць з питань правової юридичної відповідальності суддів, кримінальної відповідальності за службові злочини, зокрема зловживання владою або службовим становищем, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, а також щодо криміналістичних аспектів розслідування злочинів у сфері службової діяльності в Україні на рівні дисертацій, досліджень, присвячених формуванню основ розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя, проводилося фрагментарно та потребують подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко Д.А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2009. 16 с.
2. Войтюк Р.В. Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин : монографія. Київ: НАВС, 2019. 280 с.
3. Грига М.А. Система антикорупційних органів Польщі. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.). Київ: НАВС, 2020. С.72-74.
4. Звіт НАБУ за I півріччя 2023 року. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/report-first-half-2023/> (дата звернення 28.01.2024)
5. Жукова В.І. Взаємодія підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2023. 227с.
6. Кимлик Н.В. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією : автореф. дис ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09. Ірпінь, 2013. 18 с
7. Кимлик Н.В., Кимлик Р.В., Жерж Н.А. Розслідування корупційних правопорушень у кримінальному процесі: монографія. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2014. 226 с.

8. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. / За ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О.М., 2019. 464с.
9. Мишков Я.Є. Методика розслідування хабарництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.
10. Олійник С.В. Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09. Київ, 2016. 220 с.
11. Особливості розслідування прийняття пропозиції або одержання неправомірної вигоди службовою особою : методичні рекомендації. / [Чернявський С.С., Вакулєнко О.Ф., Толочко О.М. та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 92 с.
12. Пунда О.О. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних проваджень за фактами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Вип. 24. Т.4. С. 118-122
13. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 Харків, 2017. 40 с.
14. Судово-почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про корупційні провадження : метод. рекомендації / В.В. Юсупов, Є.Ю. Свобода, О.М. Шрамко, Ю.О. Пілюков, А.А. Саковський. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 46 с.
15. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. URL: www.oecd.org/corruption > asp.
16. Трепак В.М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Академія адвокатури України. 2011. 19 с.
17. Шепітько В.Ю., Журавель В.А. Розслідування злочинів корупційної спрямованості: практичний посібник. Харків: Харків. юрид., 2013. 220 с.
18. Шило А.І. Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2013. 244 с.
19. Шрамко О.М. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2021. 227с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/19544>
20. Шумейко Д.О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09. Київ, 2015. 256 с
21. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 34 с
22. Чернявський С.С. Особливості розслідування одержання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою *Вісник кримінального судочинства*, 2015. № 1. С.223-229.
23. Хить Ю.П. Юридико-психологічні засади взаємодії слідчого (детектива) та прокурора під час досудового розслідування корупційних злочинів: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2023. 228с.
24. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144-155.